

Kántás Balázs

Vers-festmények / festmény-versek és az örült művész apoteózisa

Jász Attila *naptemplom villanyfényben* című

kötete a 2011-es Salvatore Quasimodo Költőverseny győztes pályamunkája. Konceptiója szerint a költő Csontváry Kosztka Tivadar bőrbe bújlik, s afféle lírai naplóként, kronológiai sorrendben önti versbe a festő fontosabb alkotásait, melyeket egyúttal a versekkel szemközi oldalakon személyes megjegyzésekkel, jegyzetekkel lát el. A kötet alcíme szerint *kép és hátoldala*, tehát a festményeket *verbalizáló* verseket kísérő kommentárok voltaképpen a vásznak hátuljára írott, pillanatnyi állapot rögzítéseként olvasandók.

Mondhatni, egyszerre olvashatunk *képek nélküli művészeti albumot* és laza szálakkal egyben tartott verses elbeszélést a legendás magyar festő művészi pályafutásáról. Mindazonáltal megjegyzendő, hogy költőnek őt megelőző nagy művészek szerepébe helyezkedni, valamint az idő próbáját kiálló képzőművészeti alkotásokat az irodalom nyelvén *újraírni* több szempontból is kockázatos vállalkozás. A könyv hangsúlyozottan nem tartalmaz képeket: így, bár az interneten vagy művészeti albumokban könnyűszerrel visszakereshető festmények címei orientálják az olvasót, egy szöveg egyáltalán nem automatikusan juttatja eszébe még a művelt befogadónak sem azt az alkotást, amellyel dialógust kíván folytatni. Különösen kockázatos, hogy a költő haikukban, illetve haikuszerű töredékekben is megnyilatkozik, melyek olykor csak egy-egy ismertebb festmény apró részletét ragadják ki a kontextusból. Ez

a technika persze jellemző bizonyos művészeti albumokra is, ugyanakkor adott kép részletének albumba foglalása is kockázatokat rejt magában.

Arra, miként is épül fel a kötet, s miként működnek a benne foglalt festmény-versek és a hozzájuk társuló narratív naplójegyzetek, talán az alábbi darabot hozhatjuk fel érzékletes példaként:

MAGÁNYOS CÉDRUS. 1907

*magányos cédrus hatezer éves énem
szívósan kapaszkodom a hegy sima hátába
lábam körül gomolygó mélység a ködtenger*

*hegycsúcsszigetek dugják ki orrukat
a kristálytisza levegőébe*

*évezredek viharai és háborúi tépáztak
a gyökér az alap szilárdan tart
egyenesen mered fölfelé törzsem*

*megettört a lemeztelenedett ágaimmal
erősen kapaszkodom az égbe
megtart*

*hatalmas legyező szárnyaimmal felhőként lebegek
színes felhőrongyok törlik maszálják alattam egymást*

*magányos vagyok
ember a holdon
cédrus a Libanon tetején*

Az egész kötetre jellemző módon a költői beszélő a festmény nevében is egyes szám első személyben szólal meg, szinte minden megfestett / megverselt entitást önmagával azonosít, a világgal való teljes egyesülésre törekedve. Ezen asszociatív megszólalásmód, valamint a felnövelt lírai én azonban nem feltétlenül idézi az olvasó eszébe a jól ismert festményt, sokkal

inkább önelvű módon, költői eszközökkel, sajátosan interpretálja azt. Talán nem is elsődleges cél az irodalom és képzőművészet közötti explicit párbeszéd kialakítása, és sokkal inkább egyfajta szereplírával van dolga az olvasónak, melynek csupán egyik aspektusa, hogy a megnyilatkozó költői beszélő egy híres képzőművész életpályáját beszéli el a maga fiktív szemszögéből. Ezt a fikciósságot erősítik a vers-festmények hátlapszövegeként szolgáló, impressziószerű lírai naplójegyzetek – a *Magányos cédrus. 1907* címet viselő vers esetében a következő szöveg:

*teveháton foglalok hont újra lárvaarcú népem közt utolsó vázlatomon, nincs más megoldás,
meg kell váltanom őket, az egész világot*

E hátlapszövegek sokkal személyesebb, kevésbé asszociatív és spontán, látomásos hangnemet ütnek meg, mint maguk a versek, s világosan kiolvasható belőlük, miként értelmezi önmaga számára a festő bőrébe bújó költő Csontváry implicit művészetfilozófiáját. A hangsúly ezen kiegészítő szövegekben éppen a filozófián van, hiszen inkább szentenciózus esztétikai / ars poétikai megszólalások, semmint a szó tradicionális értelmében vett versek ezek – a festményeket interpretáló verseket tovább interpretáló szövegek, a lírai képértelmezések kommentárjai, egyúttal pedig a narráció folyamatosságát is biztosító eszközök.

Ahogy a könyvet olvasva haladunk előre, úgy mind a festmény-versek, mind pedig a fiktív Csontváry-jegyzetek is mintha egyre vadabb, asszociatívabb, lángolóbb hangütésben szólalnának meg – mintha a költő által újra életre keltett festő művészi elhivatásának, s egyúttal megőrlésének története is elénk tárulna, szépen lassan, fokról fokra, a valóban létező festmények keletkezésének kronológiai sorrendjében. Jász Attila Csontváryja nem csupán utazásra indul, a szó külső és belső értelmében egyaránt, hogy a világ legjobb napút-festője legyen. *Elhívják*, elragadtatik, korábbi életéből és a tapintható valóságból egyaránt véglegesen kilép – ki, a művészet autonóm, adott esetben az örület logikája, vagy akár logikátlanság által irányított valóságába, ahol a szinte kórosan felnövelt énkép vagy a művészi messianizmus már egyáltalán nem számítanak extremitásnak. A kötet utolsó verse példának okáért teljes mértékben egybeforr a párhuzamos oldalon található, excentrikus jegyzettel, a naplóbejegyzés voltaképpen a záróvers részét képezi. *A magyarok bejövetele. 1914 és 1919 között* című festmény-vers a következő sorokkal zárul:

*elküldtem a sürgőnyt
a menny-ország-házba:*

„Jövök Tivadar angyal”

A költői narráció remek fokozási technikájának köszönhetően egyáltalán nem hat váratlannak vagy erőltetettnek a saját kora által meg nem értett, mitikus szintre emelkedett zseni kinyilatkoztatása, mely szerint már nem is elégszik meg kevesebbel, mint hogy angyalként befogadják a mennybe. A művész apoteózisa földi létezésének kiüresedésével / végével, a külvilág számára örültként tapasztalt megnyilvánulásokkal tetőzi be önmagát, s e megnyilatkozáson túl már nincs is helye több szónak. A könyv szerkesztése tehát remek arányérzékéről tesz tanúbizonyságot; az arányérzék, mely szerint a beszélő sosem használ több szót a kellenél, s mindig ott hallgat el, ahol kell, pedig Jász Attila egész költői világát áthatja.

A Jász által teremtett fikció továbbá nem egészen a képzelet szüleménye – Csontváry, főként élete utolsó éveiben valóban elhívott zseninek, felkent művésznek érezte magát, ezzel párhuzamosan pedig egyre kevesebbet alkotott, mondván, a világ úgysem érdemli meg a zsenialitását. A kötet tehát valamennyire hitelesen dolgozza fel, s ezzel párhuzamosan értelmezi újra a huszadik század talán legnagyobb festőjének művészi életútját, s nem kétséges az sem, hogy a költő remekül ismeri mind Csontváry festői munkásságát, mind pedig viszontagságos életrajzát. Egy zseniálisnak bizonyult művész-előd szerepét eljátszani ennek ellenére továbbra is ellentmondásos költői megnyilatkozási formának bizonyul, s mindenképpen valamiféle zárt módon tematikus jelleget kölcsönöz az egész kötetnek. Egyébiránt ez a fajta koncepció Jász Attila életművében korántsem előzmény nélküli, hiszen első kötete, az 1992-es *Daidaloszi napló*, valamint a 2007-es *XANTUSiana* című verses regény / elbeszélő versciklus ugyanerre az analógiára épül, előbbi esetben Daidalosz mitológiai alakja, utóbbiban pedig Xantus János kerül a főszerepbe, hangsúlyozottan nem is sikertelenül. Úgy tűnik azonban, a *naptemplom villanyfényben* mintha kissé elmaradna a szerző korábbi narratív lírai alkotásainak erejétől, s egy valódi poeta doctus remek koncepcióján alapuló, jó kötet lenne, mely azonban nem igazán mutat túl önmagán. Amit kapunk, az Csontváry mitologizált alakján keresztül kinyilatkoztatott, szereplíraba applikált meta-poétika, finoman megkomponált, művészetfilozófiai tematikájú versciklus.

Jász Attila könyve szervesen illeszkedik a kortárs magyar líra jelesének életművébe, s benne a költő nem hazudtolja meg önmagát. Ezzel együtt azonban úgy vélem, mégsem tartozik a kiemelkedő darabok közé, s a vele egy periódusban megjelent *alvó szalmakutyák* vagy *isten bőre* című kötetek sokkal erősebb, markánsabb mérföldkövei a Jász-lírának. Mindazonáltal,

mikor szemmel láthatólag a tematikus, projektszerűen megkomponált verseskötetek divatjának korát éljük, a *naptemplom villanyfényben* e műfajban még mindig igencsak színvonalas, olvasásra mindenképpen érdemes alkotás.